

УДК 378.147.31

Хижняк І.А.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Слов'янськ,
Україна**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗРОБЛЕННЯ Й ЗАСТОСУВАННЯ
ЕЛЕКТРОННИХ ПОСІБНИКІВ ІЗ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

DOI: 10.14308/ite000603

У статті обґрунтовано важливу роль застосування в початковій школі засобів електронної лінгвометодики, зокрема найбільш численного їх виду – електронних лінгвістичних посібників, що, на думку автора, реалізуються в навчальному процесі через електронні засоби трьох основних груп: наочні (мультимедійні презентації, інфографіка, інтерактивні плакати та ін.); практичні (навчально-мовні ігри, мовні тренажери, інтерактивні кросворди та ін.); навчальні (навчально-мовні посібники та ін.). Електронні посібники кожної групи та різновиду мають специфічні методичні особливості щодо їх створення та застосування в початковій школі, які описано в статті. Звернено увагу і на процес проектування й технічної реалізації електронних лінгвістичних посібників самим учителем за допомогою загальнодоступного програмного забезпечення, що дозволить йому врахувати типові особливості класу, його гендерну специфіку, інтереси молодших школярів, опрацювати додаткові краєзнавчі відомості тощо. У підсумку автор формулює загальні вимоги, яких має дотримуватися вчитель початкової школи під час створення й застосування електронних посібників: доступність, цікавість для молодшого школяра, застосування мультимедіа, гіперпосилань, інтерактивність, дотримання загальних етапів створення електронного посібника, передбачувана методика роботи учня з електронним посібником, національно-патріотична тематика оформлення, мовна зразковість та ін.

Ключові слова: електронна лінгвометодика, засоби електронної лінгвометодики, електронний посібник, початкова школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Електронна лінгвометодика є інноваційною галуззю сучасної лінгвометодичної науки, що виникла як результат всеохоплюючої інформатизації навчально-розвивального середовища в освітніх закладах і нині активно розвивається в усьому світі й в Україні зокрема. Наразі термін «електронна лінгвометодика» не належить до широко вживаних у наукових колах (більшою популярністю користуються терміни «комп'ютерна лінгводидактика» та «електронна лінгводидактика»), проте саме він найповніше відображає сутність позначуваного поняття: теорія й методика створення та застосування електронних засобів навчання мови.

Проблема використання засобів електронної лінгвометодики постає в усіх освітніх ланках і в початковій школі зокрема, проте на сьогодні більшість учителів вирішують її самостійно, без опори на теоретико-методичне підґрунтя. Разом із тим знання класифікації засобів електронної лінгвометодики, методичних особливостей застосування кожного із них є основою результативного навчання мови та формування лінгвістичної й комунікативної компетентностей молодших школярів. На відміну від електронних підручників, тестів та депозитаріїв, електронні посібники становлять найбільшу групу засобів електронної лінгвометодики, найчастіше застосовуються в навчальному процесі і вимагають найбільшої уваги з боку методистів та науковців щодо розроблення методичних засад впровадження їх на уроках мови в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор.

Значна кількість відомих вітчизняних учених та практиків присвятили свої наукові дослідження проблемам теоретичного й методичного обґрунтування електронних засобів навчання: В. Биков, К. Бугайчук, В. Вембер, Ю. Вороненко, Л. Гаврілова, О. Гриценчук, О. Діденко, М. Жалдак, Ю. Жук, Л. Карташова, Т. Коваль, Н. Кононець, О. Корбут, І. Кузбїт, В. Лапінський, В. Мадзігон, Є. Машбиць, Н. Морзе, В. Олійник, П. Полянський, В. Сергієнко, С. Сисоєва, М. Смутьсон, О. Спїрін, В. Шевченко та ін. [3; 4; 5; 6]. Сучасні дослідники звертають увагу й на питання застосування електронних підручників та посібників у навчанні мови: В. Бадер, Л. Біденко, Н. Голївер, Н. Дарчук, Л. Дворецька, Г. Дегтярьова, Г. Дїдук-Ступ'як, І. Довгий, С. Колода, І. Костїкова, Л. Морська, Є. Полат, О. Сербенська, О. Федик, С. Шаров, В. Шевцова, Ю. Шепетко, Є. Шох та ін. [7; 8; 9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. За досить широкого дослідження проблеми вчені здебільшого частково висвітлюють питання використання електронних засобів у навчанні мови в початковій школі, здебільшого у межах розгляду загальних питань використання ІКТ. Так, подібні теоретичні узагальнення та практичні приклади наявні в доробках О. Булін-Соколової, В. Коткової, Т. Носенко, Л. Петухової, О. Спїваковського, Н. Федяїнової та ін. Водночас проблеми теоретичного обґрунтування класифікації різновидів електронних навчальних засобів з української мови для початкової школи та електронних посібників і методики їх впровадження в навчальний процес у науково-методичній літературі висвітлені недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – схарактеризувати види електронних посібників з української мови для початкової школи, розкрити їх специфічні особливості, методику застосування, етапи створення, вимоги до поєднання різних видів посібників у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Електронний посібник – допоміжний навчальний ресурс із дисципліни, загальноприйнятим тлумаченням якого є таке: видання, призначене на допомогу в практичній діяльності чи в оволодінні навчальною дисципліною [2]. Визначення має досить широке поле дії, тому за обсягом, змістовим наповненням, відповідністю навчальній програмі з дисципліни, повнотою методичного забезпечення і т. д. електронні посібники лїнгвістичного спрямування для початкової школи можуть суттєво відрізнитися один від одного. У цьому зв'язку В. Коткова, Л. Петухова, О. Спїваковський акцентують увагу на організаційно-технологїчних можливостях застосування електронних посібників, що надають учням можливість працювати в різних режимах, зокрема навчатися в зручній для них час, у зручному місці, відповідному темпі і т. д. [12].

У Держстандарті України вказано такі типи посібників: навчальні, наочні, практичні та методичні посібники [2]. Відповідно до цього подїлу, серед електронних посібників з української мови для молодших школярів можна виокремити 3 групи: наочні (мультимедійні презентації, інфографїка, інтерактивні плакати та ін.); практичні (навчально-мовні ігри, мовні тренажери, інтерактивні кросворди та ін.); навчальні (навчально-мовні посібники та ін.). Розглянемо особливості кожного виду електронних посібників з української мови докладніше.

Мультимедійна презентація – наочно-демонстраційний посібник, виготовлений із використанням технологїї комбїнування різних форм представлення інформації (текстової, звукової, графїчної, анімації, відео та ін.) і призначений для супроводу навчально-виховного процесу.

Мультимедійні презентації виступають найбільш уживаним засобом електронної лїнгвометодики на уроках мови в початковій школі. Як різновид електронного посібника мультимедійна презентація має відповідати усьому колу вимог до його розроблення й застосування в навчально-виховному процесі, проте характеризується й специфічними особливостями, що вірізняють її з-помїж інших засобів. Так, навчально-мовна

мультимедійна презентація може виступати елементом одного чи декількох етапів уроку/ тематичного циклу уроків мови й спрямовуватися на реалізацію певного завдання (змістовно і якісно подати новий матеріал, нагадати раніше вивчений матеріал, узагальнити знання й уміння з розділу тощо) – тоді вона є презентацією *лінгвотематичною*; а може супроводжувати один урок мови, відображаючи частково одну чи декілька мовних тем, суміжні теми, організаційні та фізіологічні елементи уроку тощо й мати загальне дидактичне спрямування – *лінгводидактична* презентація. Ці види мультимедійних навчально-мовних презентацій різняться обсягом мовного матеріалу, структурою, кількістю слайдів і терміном застосування [13].

Щоразу, визначаючи обсяг і вид презентації, учитель має керуватися дидактичними потребами: рівнем мовного розвитку класу, особливостями виучуваної теми та ін. Найбільш уживаним у практиці роботи вчителя початкової школи є варіант лінгводидактичної мультимедійної презентації, що охоплює весь урок, але включається до ходу його проведення лише на деяких етапах. Слайди навчально-мовної презентації можуть наочно відділяти один етап уроку від іншого, розмежовувати різні види робіт учня на уроці тощо. Визнаним у презентаціях загальномовного спрямування є позитивний методичний ефект від проведення початку уроку та його підсумку, фізкультхвилинок і динамічних пауз у мультимедійній формі. На інших етапах уроку потреба в мультимедійному унаочненні матеріалу визначається вчителем у кожному разі окремо.

У обох видах навчально-мовних презентацій використовуються такі типи слайдів, класифіковані за метою застосування:

1. Інформаційно-пояснювальні – слайди, що містять навчально-мовну інформацію теоретичного характеру і призначені для повідомлення нового матеріалу, закріплення та поглиблення знань, узагальнення мовної теорії. За змістом і характером вміщеної інформації можуть бути суто текстовими, графічними, звуковими, ілюстративними чи відеослайдами, але частіше декілька різновидів подання інформації поєднуються на одному слайді, здебільшого це стосується текстової, графічної та ілюстративної інформації. Звук та відео можуть супроводжувати фрагменти креолізованого навчального тексту (доповненого невербальними засобами передачі інформації).

До кожного із різновидів інформаційно-пояснювальних слайдів також існує низка методичних вимог. Напр., створюючи текстовий слайд, слід звертати особливу увагу на обсяг тексту на ньому, виходячи із загальної швидкості читання молодших школярів (один слайд має зчитуватися за 1 – 1,5 хв.), тому текстовий слайд для уроку мови в 2-му класі вміщуватиме максимально до 20 слів, у 3-му – до 40 слів, у 4-му – до 60 слів (рис. 1).

Інноваційним видом оформлення графіки в електронному контенті є інфографіка – лаконічний інформаційний матеріал, який ілюструє текстову публікацію, що містить заголовок, підпис, посилання на джерело інформації [14]. Цікавим сучасним прийомом графічного оформлення інформаційно-пояснювального слайду є також скрайбінг (від англ. «scribe» — «малювати ескізи») – «жива презентація» – нова техніка презентації, винайдена британським художником Е. Парком. Доповідь вчителя супроводжується ілюстраціями «на льоту», малюнками фломастером (маркером, ручкою та ін.) на дошці (аркуші). Таким чином, діти чують і бачать одночасно приблизно одне й те ж саме, що полегшує сприйняття інформації.

Учителі-практики зазначають, що скрайбінг має багато переваг, допомагає урізноманітнити уроки, зацікавить учнів, полегшить сприйняття нового матеріалу: візуалізація в процесі навчання допомагає учням організувати та аналізувати отриману інформацію, інтегрувати нові знання, розвивати критичне мислення (вербальна та візуальна інформація допомагає відновлювати в пам'яті отриману інформацію, оскільки презентація скрайбінгу складається із простих образів, символів та предметів, які легко запам'ятовуються) та ін. [11].

**Словники поділяються на два типи:
енциклопедичні й лінгвістичні**

Енциклопедичні словники подають стисло характеристику предметів і явищ, що позначаються тими чи іншими словами.

Лінгвістичні словники можуть бути одномовними, двомовними, багатомовними.

Двомовні чи багатомовні – це **перекладні** словники. У них подано переклад слів з однієї мови на іншу.

Основним типом лінгвістичних словників є одномовні: тлумачні, орфографічні, словотвірні, фразеологічні, та ін.

Рис. 1. Приклад текстового слайду для 4-го класу із максимальним обсягом навчального тексту та елементами гіпертексту й анімації (визначення видів словників з'являються на слайді поступово, назви окремих різновидів словників – гіперпосилання на слайди з їх дефініціями).

2. Тренувально-контрольні слайди переслідують мету відпрацювання мовних умінь і навичок молодших школярів та перевірки рівня розвитку лінгвістичної й комунікативної компетентностей учнів щодо певного навчального матеріалу. Відповідно до мети змістом цих слайдів можуть бути мовні вправи як тренувального, так і контрольного характеру, запитання для перевірки теоретичного матеріалу й тести, напр. (рис. 2):

Рис. 2. Приклади графічних тренувально-контрольних слайдів: а) перед виконанням учнями завдання, б) після виконання учнями завдання.

3. Логічно-сюжетні слайди – це слайди-переходи між частинами презентації, покликані унаочнити логічну структуру, сюжет лінгводидактичної презентації, межі її частин за допомогою спеціального змісту слайдів. У найзагальнішому розумінні лінгводидактична презентація до уроку в початковій школі має чотири основних сюжетних частини: вступна, теоретична, практична, підсумкова. Ці чотири частини мають з обов'язковістю відмежовуватися в презентації за допомогою логічно-сюжетних слайдів.

4. Фізіологічно-психологічні слайди спрямовані на підвищення мотивації молодших школярів щодо якісного опанування рідної мови та «переключення» їх з одного виду

діяльності на інший, розвантаження аналізаторів після складних психічних дій дитини дій: читання, письма та ін. Фізіологічно-психологічними зазвичай виступають вступний та прикінцевий слайди, на яких учитель використовує аудіо та відео українознавчої та шкільної тематики, показує гостя уроку, вводить в урок ігрове обрамлення, вміщує привітання чи побажання щодо виконання домашнього завдання та ін. Вступний та останній слайд лінгводидактичної презентації можуть об'єднувати в собі логічно-сюжетне та фізіологічно-психологічне навантаження.

5. Окремим різновидом слайдів, що застосовуються переважно в складі лінгвотематичної презентації для нестандартних уроків повторення, узагальнення та систематизації вивченого є інтерактивні плакати (постери). Почасту такий плакат становить основу усього уроку, за допомогою системи гіперпосилань відкриваючи фрагменти теоретичного матеріалу чи практичних завдань. В інтерактивному плакаті на одному полі поєднуються ознаки інформаційно-пояснювальних, фізіологічно-психологічних та тренувально-контрольних слайдів, напр. (рис. 3):

Рис. 3. Інтерактивний плакат для уроку узагальнення та систематизації знань із розділу «Частини мови. Самостійні частини мови».

Електронна навчальна мовна гра – електронний практичний посібник із мови й мовлення, комп'ютерна програма (програмне середовище), що має яскраво виражений ігровий сюжет і призначена для формування й закріплення мовних та мовленнєвих умінь і навичок. У системі засобів електронної лінгвометодики навчальні мовні ігри належать до електронних практичних посібників із мови й мовлення, що в загальних рисах визначаються як практичні видання, призначені для оволодіння знаннями та навичками при виконанні будь-якої роботи, операції, процесу [2] або як комп'ютерні програми (програмні середовища), спрямовані на формування й закріплення умінь, практичних навичок, використання теоретичних знань для вирішення практичних завдань і вправ [10].

Л. Петухова, В. Співаковський та ін. наголошують, що комп'ютерні дидактичні ігри тренують пам'ять, логіку, координацію рухів, уміння планувати свою діяльність, знаходити інформацію, необхідну для досягнення поставленої мети. Ігри формують у дитини мотиваційну та інтелектуальну готовність використання комп'ютерних засобів для здійснення своєї діяльності. Ігрова діяльність – це багатоскладовий і продуктивний процес, структура якого включає інтелектуальну, пізнавальну, пошукову, проектну та інші форми прояву творчої активності [12].

На уроках мови в початковій школі можна застосовувати фрагменти навчальних ігор на етапах відпрацювання мовних умінь і навичок, актуалізації опорних знань, під час повторення та узагальнення вивченого на початку навчального року, а також на уроках узагальнення та систематизації знань із розділу. У всіх цих випадках методика роботи з навчальною грою на уроці подібна, адже вчитель у початковій школі користується переважно колективними засобами перегляду зображення: за наявності в класі інтерактивної дошки навчальні ігри мають стати елементом закріплення знань, перевірки домашнього завдання чи актуалізації опорних знань майже кожного уроку мови. Навчальна гра одного учня чи групи учнів із маніпулятором біля дошки та спостереження за цим процесом інших учнів класу не лише позитивно впливає на якість уроку, але й реалізує безліч психологічних, дидактичних та методичних чинників.

У разі застосування екрану учитель може лише демонструвати фрагмент гри для колективного усного виконання завдання, і таке використання навчальних ігор на уроці не може бути частим, оскільки позбавляє гру основного її чинника – активності й дієвості самого учня. Відповідно в такому випадку доцільніше застосовувати навчальні ігри, як вказувалося вище, у індивідуальній, позакласній та самостійній роботі учнів.

Електронний мовний тренажер – електронний практичний посібник із мови, комп'ютерна програма, призначена для формування і закріплення мовних умінь і навичок шляхом багаторазового виконання мовних завдань одного типу.

Відмінність між навчально-мовними іграми та мовними тренажерами досить незначна, оскільки обидва ці види електронних посібників спрямовані на відпрацювання мовних умінь і навичок і передбачають виконання навчально-мовних дій. Різниця полягає в наявності чи відсутності ігрового сюжету: у іграх він є, а в тренажерах дітям пропонується лише перелік одноманітних мовних дій (аналогічно до фізичних тренажерів, що вимагають монотонного навантаження певної групи м'язів). У методичному сенсі навчально-мовна гра більше відповідає специфіці молодшого шкільного віку, проте мовні тренажери точковою дією впливають на формування певних мовних навичок. Існують окремі програми, за допомогою яких учитель може самостійно розробляти мовні тренажери, наприклад, LearningApps (<http://learningapps.org/>) – он-лайн програма для створення інтерактивних модулів, зокрема й мовних вправ, що надає можливість на основі використання текстового чи малюнкового матеріалу створювати мовні вправи таких типів: «Знайди пару», «Класифікація», «Пазл «Відгадаймо!», «Відповідність у сітці», «Сортування малюнків», «Таблиця відповідностей», «Заповнення пропусків» та ін., напр. (рис. 4):

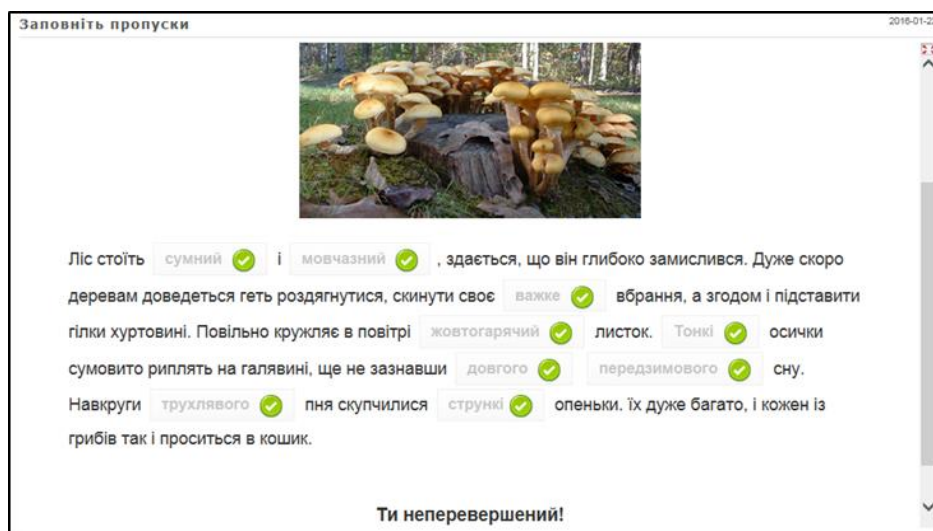

Рис. 4. Вправа на стилістичний експеримент, створена на основі завдання типу «Заповніть пропуски» на сайті LearningApps (вигляд після правильного виконання учнем).

Отже, електронні мовні тренажери пропонують молодшим школярам багаторазово повторювані мовні дії для відпрацювання міцних мовних навичок, що сприяє урізноманітненню їхньої навчально-мовної діяльності, підвищує зацікавленість, поглиблює мотивацію опанування рідної мови та ін. Усе це вказує на необхідність постійного використання електронних мовних тренажерів у системі засобів електронної лінгвометодики в початковій школі.

Інтерактивний кросворд становить собою посібник, спрямований на перевірку знань учнів у ігровій формі, традиційній для кросвордів – розгадування зашифрованих слів, що проводиться в мережевий чи локальний спосіб. Цей вид засобів виокремлено на основі специфіки, що вирізняє інтерактивні кросворди з-поміж інших: у них представлено ігровий, тренувально-контрольний та інтерактивний елементи.

Із методичного боку, інтерактивні кросворди «...розширюють кругозір, допомагають краще орієнтуватися в постійно зростаючому потоці інформації. Розв'язування їх тренує пам'ять, розвиває кмітливість, учить працювати з довідковою літературою, спонукає до поглиблення знань, виробляє вміння доводити розпочату справу до кінця» [12, с. 39]. За метою застосування Л. Петухова, В. Співаковський та ін. об'єднують усі кросворди в три групи: поточні (перевірка базових знань учнів за поточним матеріалом), тематичні (перевірка базових і додатково отриманих знань із певної теми) та узагальнювальні (загальна перевірка знань) [12].

На уроках мови поточні інтерактивні кросворди найбільш доцільно використовувати під час вивчення лексичного, морфемного та морфологічного матеріалу, оскільки він містить значну кількість мовних термінів, знання яких слід перевіряти постійно. Незважаючи на це, поточні інтерактивні кросворди не можуть бути елементом кожного уроку, адже вимагають значну кількість часу як під час підготовки, так і реалізації на уроці. Крім того, поточні кросворди менші за обсягом від інших видів: вони містять від 3 до 5 термінів та мовних понять.

Тематичні інтерактивні кросворди можуть бути елементом як традиційного, так і нестандартного уроку повторення, узагальнення та систематизації вивченого, зокрема застосовуватися на етапі узагальнення мовної теорії: використання кросворду допоможе учителю організувати цей етап у цікавій ігровій формі, а учням – якомога повніше пригадати матеріал із розділу. Цей вид кросвордів більший за обсягом, робота над ним може охоплювати від 15 хв. (перевірка теорії) до цілого уроку (завдання кросворду містять і теоретичні, і практичні мовні запитання).

Узагальнювальні інтерактивні кросворди спрямовано на перевірку мовних знань із декількох тем (семестровий, річний контроль), тому обсяг їх найбільший з-поміж інших видів, проте застосовуються вони зрідка, коли, на думку вчителя, дидактичний ефект переважає над обсягом зусиль для розроблення такого кросворду та витратою часу на його використання на уроці.

За методикою застосування кросворди можна поділити на контрольні та демонстраційні. Під час використання контрольного інтерактивного кросворду на уроці чи в позаурочній роботі молодші школярі мають вводити окремі букви слова-відгадки у відповідні клітинки кросворду і перевіряти їх правильність (технічно в кросворд закладається приймання будь-якої відповіді або лише правильної відповіді). При цьому передбачається можливість заміни слова-відповіді. Демонстраційний інтерактивний кросворд не потребує введення букв слова-відповіді взагалі, адже вони закладаються у відповідні клітинки під час створення кросворду, а на уроці після колективного відгадування слова з'являються у «своїх» клітинках за допомогою попередньо закладеної анімації.

Обидва види інтерактивних кросвордів мають свої методичні переваги, що обумовлюють переважну сферу та форми їх застосування. Так, контрольні інтерактивні кросворди найбільш ефективні під час самостійної, індивідуальної, позакласної роботи молодших школярів із мови й мовлення і передбачають індивідуальну чи групову форму опрацювання. Демонстраційні кросворди можуть стати цікавим елементом, своєрідною

«родзинкою» етапів актуалізації опорних знань із мови, закріплення та перевірки вивченого матеріалу, узагальнення знань молодших школярів уроків мови й мовлення різних типів: від вивчення нового матеріалу до повторення, узагальнення та систематизації знань. Найбільш ефективною для демонстраційних інтерактивних кросвордів є колективна форма опрацювання.

Електронний навчально-мовний посібник – засіб електронної лінгвометодики, у якому поєднано теоретичний та практичний мовний матеріал, що доповнює чи частково замінює підручник у межах певної мовної теми (розділу, року навчання та ін.).

Серед електронних лінгвометодичних посібників навчально-мовний – найбільш узагальнений різновид, адже, на відміну від інших, він уміщує не однотипний (презентаційний, практично-мовний, тренувальний, контрольний тощо) матеріал, а системно об'єднує його в межах певної мовної теми (розділу, року навчання та ін.), що наближає навчальний посібник до підручника, проте відмінністю є відсутність жорстких вимог щодо структурно-змістової організації та обсягу посібників, їх варіативність.

Так, навчально-мовний електронний посібник може вміщувати матеріал відповідно до навчальної програми, а може подавати додаткові відомості з мови й мовлення, у посібнику може подаватися матеріал як теоретичного, так і практичного або теоретико-практичного характеру з однієї мовної теми, розділу, року навчання чи усього початкового курсу мови і т. ін. Навчально-мовні електронні посібники – незамінні помічники вчителя як на уроці, так і в позаурочній, зокрема самотійній і домашній, роботі молодших школярів, адже всі інші різновиди електронних лінгвометодичних посібників мають обмежене коло застосування, а навчально-мовний посібник – сприятливий засіб для постійного системного використання.

Залежно від мети навчально-мовні посібники можуть набирати евристичного чи контрольного-узагальнювального вигляду. У евристичних посібниках переважає теоретичний матеріал, що може супроводжуватися тренувальними та контрольними завданнями й запитаннями. При цьому евристичні посібники, поряд із програмовим, частіше подають додатковий мовний матеріал. Контрольно-узагальнювальні посібники вміщують здебільшого практичний мовний матеріал: вправи, завдання, тести. Мовна теорія в них представлена в стислому довідковому форматі. Обсяг навчально-мовного посібника залежить від лінгводидактичних потреб учителя, що обґрунтовуються типовими недоліками в знаннях учнів класу, особливостями їхнього сприймання, загальним рівнем мовного розвитку та ін. Найбільш поширеними і простими у виготовленні є посібники з однієї мовної теми (напр., «Іменник») чи одного мовного розділу (напр., «Частини мови»). Посібники більшого обсягу складніші в розробці та практичній реалізації.

Усі вказані різновиди електронних посібників з української мови вчитель у змозі розробити й виготовити самотійно за допомогою загальнодоступного програмного забезпечення, що дозволить йому врахувати типові особливості класу, його гендерну специфіку, інтереси молодших школярів, опрацювати додаткові краєзнавчі відомості тощо. Розробляти електронний посібник слід, дотримуючись основних етапів (рис. 5).

Структура, змістове наповнення і методика роботи з кожною групою електронних навчальних посібників досить різні (мета, місце, частота використання, види робіт із посібником, колективна чи індивідуальна (самотійна) форма опрацювання і т. д.), проте можна виокремити загальні настанови, у яких учитель початкової школи має вільно орієнтуватися для досягнення максимального ефекту від застосування кожного різновиду:

1. Вибір різновиду електронного посібника залежить насамперед від мети, якої бажає досягти вчитель, та рівня мовного розвитку учнів класу. Мета застосування розмежовує ці групи засобів таким чином: повідомити новий матеріал – мультимедійна презентація; закріпити, повторити – навчальна гра; відпрацювати міцні навички з теми, підвищити рівень орфографічної, орфоепічної, пунктуаційної грамотності – мовний тренажер; узагальнити, перевірити засвоєний матеріал – інтерактивний кросворд. Навчально-мовний посібник поєднує всі або частину вказаних видів електронних посібників і відповідно може використовуватися на різних етапах усіх типів уроків мови й розвитку мовлення.

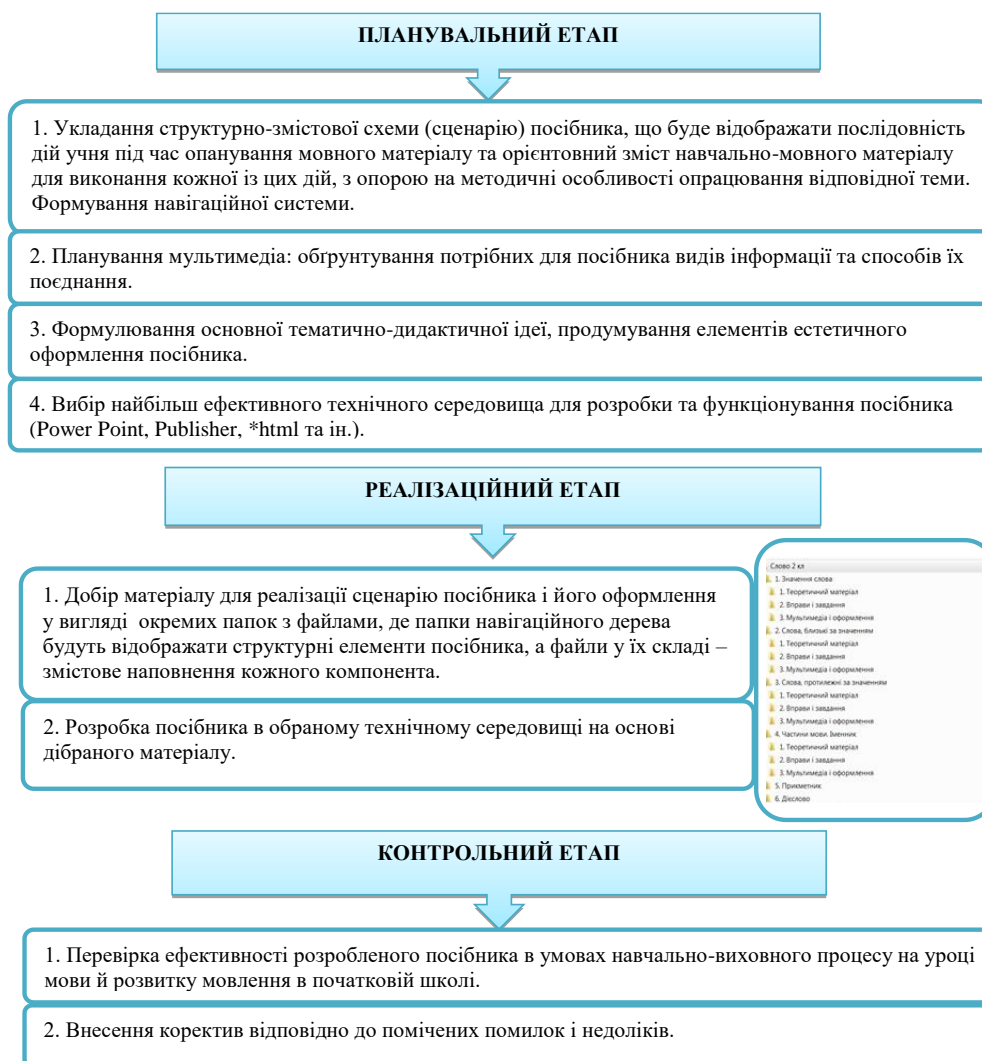

Рис. 5. Етапи створення електронного посібника з мови й розвитку мовлення для початкової школи.

Однак рівень мовного розвитку молодших школярів класу може вносити корективи в ці загальні вимоги. Наприклад, для повідомлення нового мовного матеріалу зазвичай застосовується мультимедійна презентація, проте за високого рівня мовного розвитку учнів класу із цією ж метою можна застосувати навчальну гру, у процесі якої учні опанують новий матеріал. Навпаки, за низького рівня лінгвістичної та загальноінтелектуальної компетентностей учнів для закріплення та узагальнення матеріалу доцільніше скористатися презентацією, а потім закріпити результат за допомогою навчальної гри чи інтерактивного кросворду.

2. Застосування різних груп навчальних посібників загалом має становити систему, у якій загальноприйнятою послідовністю щодо опанування кожної мовної теми, де вчитель застосовуватиме навчальні посібники, буде така: мультимедійна презентація – навчальна гра – тренажер – інтерактивний кросворд (варіативно). Найбільш сталим елементом цієї послідовності для урочної роботи виступає окрема презентація наочно-демонстраційного характеру або відповідна частина навчально-мовного посібника, застосування ж інших ланок щоразу слід обґрунтовувати методично. Крім того, весь ланцюжок не може входити в межі одного уроку мови, а може відображатися і на наступних уроках, і в позакласній, і в самостійній чи індивідуальній роботі учнів.

3. Створюючи електронний посібник будь-якого виду, вчитель початкової школи має орієнтуватися на такі загальні вимоги: зміст та спосіб викладу матеріалу має бути доступним

і цікавим для кожного учня класу, незважаючи на рівень його мовного розвитку; обов'язкове застосування мультимедіа (поєднання аудіо, відеокомпонентів, графічної, текстової інформації, анімацій та ін.), гіперпосилань; бажана інтерактивність (це стосується навчальних ігор та тренажерів), щоб учень за допомогою навігаційної системи посібника міг обирати власну траєкторію роботи з ним; дотримання загальних етапів створення електронного посібника з мови й розвитку мовлення для початкової школи; передбачувана методика робота учня з електронним посібником має бути максимально простою, а його оформлення національно-патріотичної тематики – зацікавлювати й мотивувати до глибокого й свідомого опанування рідної мови.

4. Перед застосуванням кожного із нових для учнів різновидів електронних посібників учитель має докладно пояснити й продемонструвати методику роботи з ним, щоб уникнути зниження темпу роботи із засобом та помилок у техніці виконання завдань.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у обраному напрямі.

Отже, електронні посібники становлять вагомий групу засобів електронної лінгвометодики і, зважаючи на частоту використання в навчальному процесі, є стрижневим компонентом системи її засобів у початковій школі, реалізуються в багатьох різновидах і мають застосовуватися з урахуванням методичної специфіки кожного з них. На відміну від електронних підручників, усі види електронних посібників учитель може й повинен проектувати власноруч, адже готова продукція не завжди охоплює коло лінгвометодичних потреб кожного педагога й потребує, крім того, суворого критичного аналізу якості. Створюючи електронний посібник будь-якого виду, учитель початкової школи має орієнтуватися на їх загальні види, об'єднані в 3 групи: наочні (мультимедійні презентації, інфографіка, інтерактивні плакати та ін.); практичні (навчально-мовні ігри, мовні тренажери, інтерактивні кросворди та ін.); навчальні (навчально-мовні посібники та ін.).

Педагогу початкової школи слід урахувати специфічні особливості кожного з різновидів електронних лінгвометодичних посібників та загальні етапи роботи над їх проектуванням: планувальний, реалізаційний, контрольний, – а також зважати на особливості методики їх застосування та поєднання в навчальному процесі. Вибір різновиду електронного посібника залежить насамперед від мети, якої бажає досягти вчитель, та рівня мовного розвитку учнів класу, однак за будь-яких умов застосування різних груп навчальних посібників має становити систему, у якій відображатиметься загальна послідовність їх використання від репродуктивних до конструктивних, від навчальних до контрольних різновидів: мультимедійна презентація – навчальна гра – тренажер – інтерактивний кросворд (варіативно). Найбільш сталим елементом цієї послідовності для класної роботи виступає окрема презентація наочно-демонстраційного характеру або відповідна частина навчально-мовного посібника, застосування ж інших видів посібників на уроках в початковій школі щоразу слід обґрунтовувати методично.

Порушена проблема відкриває широке поле перспективних напрямів наукового пошуку, до основних із них можна зокрема віднести методику застосування на уроках мови й розвитку мовлення в початковій школі електронних засобів навчання інших груп (підручники, тести, словники, довідники, енциклопедії і т. д.); програмні середовища, найбільш придатні для розроблення вчителем початкових класів електронних засобів навчання мови; інноваційні шляхи формування інформаційно-технологічного компонента лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя у ВНЗ та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадер В. І. З досвіду створення мультимедійного підручника з української мови як іноземної / В. І. Бадер, В. О. Шевцова // Міжнарод. наук. вісник «Перспективні напрями і способи реалізації інноваційних технологій у системі європейської вищої освіти»: зб. наук. ст. за матеріалами XIX Міжнар. наук.-практ. конф. (8 – 11 грудня 2009 р., Ужгород). – Кн. 1. – Високі Татри (Словаччина), 2009. – С. 87 – 97.
2. Видання. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017–95. – Державний стандарт України. – [Чинний від 1995–02–23]. – К.: Держстандарт України, 1995. – С. 13.

3. Гаврілова Л. Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Г. Гаврілова. – К., 2015. – 42 с.
4. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / [В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна та ін.]; за наук. ред. проф. В. Ю. Бикова – К.: Педагогічна думка, 2010. – 160 с.
5. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / авт.кол.; за ред. В. М. Мадзігона, Ю. О. Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 272 с.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Реформування галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» [Електронний ресурс] / [В. Ю. Биков, О. М. Спирін, О. П. Пінчук та ін.]. – ІТЗН НАПН України, 2016. – 15 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua>. – Назва з екрану.
7. Костікова І. І. Теоретико-методичні засади комп'ютерної лінгвометодики / І. І. Костікова. – Вінниця : «Поділля 2000», 2007. – 240 с.
8. Морська Л. І. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук / Л. І. Морська. – Тернопіль, 2008. – 550 с.
9. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учебн. пособ. / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров; под. ред. Е. С. Полат. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 272 с.
10. Положення про електронні освітні ресурси (затв. Наказом МОНмолодьспорт України № 1060 від 01.10.2012 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>. – Назва з екрану.
11. Сорока Т. В. Скрайбінг як сучасна форма візуалізації навчального матеріалу [Електронний ресурс] //ВГ «Основа» / Т. В. Сорока. – Режим доступу: <http://journal.osnova.com.ua/article/51806>. – Назва з екрану.
12. Співаковський О. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: навч.-метод. посібн. /О. В. Співаковський, Л. Є. Пегухова, В. В. Коткова. – Херсон, 2011. – 267 с.
13. Хижняк І. А. Засоби електронної лінгвометодики для початкової школи: навч.-метод. посібн. / І. А. Хижняк. – Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ», 2016. – 151 с.
14. Якименко М. Поняття «інфографіки» в сучасному науковому медіадискурсі // Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір / М. Якименко. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – № 2. – 2014. – С. 68 – 74. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.journ.univ.kiev.ua/ndumk/>. – Назва з екрану.

Стаття надійшла до редакції 30.10.16

Inna Khyzhnyak

SHEE „Donbass State Pedagogical University“, Slovyansk, Ukraine

METHODICAL ASPECTS OF CREATING AND USING THE LANGUAGE E-BOOKS IN PRIMARY SCHOOL

In the article the important role of electronic linguomethodical tools use in primary school and one of the largest groups of this means – Ukrainian language e-books are substantiated. This group contains, in author opinion, the different types of tools: visual (multimedia presentations, infographics, interactive posters, etc.), practical (learning language games, training language aids, interactive crosswords, etc.); studying (learning language aids, etc). Each type has its creating and using methodical features in primary school. In addition, the use of various kinds of e-books must be systematic and take linguomethodical patterns of language teaching in primary school. The author gives a brief description each type of language e-books for primary school, describes the methods of their application and gives general guidance on their implementation in the learning process. A teacher is able to design and make all these types of electronic training manuals in Ukrainian language on his own using free software that allows to take into account the typical class features, its gender specificity, primary schoolchildren's interests, to process local country studying information. In the conclusion author gives the main requirements to Ukrainian language e-books

for a primary school: available and interesting for each pupil, despite the level of language development, use multimedia and hyperlinks, interactivity, predictable methodology of working with electronic trainers should be maximum simple, and its design should have national-patriotic character etc.

Keywords: Electronic Linguomethodic, Electronic Linguomethodical Tools, Language E-books, Primary School.

Инна Хижняк

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет», Славянск, Украина

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЗДАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ПОСОБИЙ ПО ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье обоснована важная роль применения в начальной школе средств электронной лингвометодики, в частности наиболее многочисленного их вида – электронных лингвистических пособий, что, по мнению автора, реализуются в учебном процессе через средства трех основных групп: наглядных (мультимедийные презентации, инфографика, интерактивные плакаты и др.) практических (учебно-языковые игры, речевые тренажеры, интерактивные кроссворды и др.); учебных (учебно-языковые пособия и др.). Электронные пособия каждой группы и разновидности имеют специфические методические особенности их создания и применения в начальной школе, описанные в статье. Обращено внимание и на процесс разработки и технической реализации электронных лингвистических пособий самим учителем с помощью общедоступного программного обеспечения, что позволит ему учесть типичные особенности класса, его гендерную специфику, интересы младших школьников, подать дополнительные краеведческие сведения и т. п. В итоге автор формулирует общие требования, которых должен придерживаться учитель начальной школы во время создания и применения электронных пособий: доступность, интерес для младшего школьника, применение мультимедиа, гиперссылок, интерактивность, соблюдение общих этапов создания электронного пособия, предполагаемая методика работы ученика с электронным пособием, национально-патриотическая тематика оформления, языковая образцовость и др.

Ключевые слова: электронная лингвометодика, средства электронной лингвометодики, электронное пособие, начальная школа.